

ŠEIMOS TEISĖS NORMŲ, NUSTATANČIŲ MONOGAMIJĄ, INTERPRETAVIMO YPATUMAI IR JŲ PAŽEIDIMO PASEKMĖS

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20 LT–08303 Vilnius
Telefonas 271 45 87
Elektroninis paštas ckk@mruni. lt

Pateikta 2005 m. birželio 7 d.

Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 10 d.

Pagrindinės sąvokos: santuoka, monogamija, atsakomybė, šeima, pasekmės.

S a n t r a u k a

Santuokiniai santykiai visuomenės raidoje neapsiribojo viena vyro ir moters pora: egzistavo vieno vyro su keliomis moterimis (poliginija) arba vienos moters su keliais vyrais (poliandrija) šeimos¹. Visuomenės civilizacijos procesams spartėjant ir apimant vis platesnes visuomenės veiklos sritis, kito ir santuokiniai santykiai, ir šeimos kūrimo pagrindai. Monogamija tapo viena iš vyraujančių santuokos ir šeimos formų, vienintele galima ir būtina civilizuotos visuomenės sąlyga, užtikrinanti šeimos pastovumą bei efektyvų jos funkcionavimą.

Straipsnyje analizuojama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos, nustatančios monogamiją, kaip materialinę santuokos sudarymo sąlygą ir pagrindinį santuokos ir šeimos reglamentavimo principą, ir su jomis susijusios kitų teisės aktų normos, teismų praktika bei formuluojami siūlymai, kaip patobulinti galiojančio Civilinio kodekso normas.

Apibendrinant pateikiama teisės aktų, galiojusių prieš priimant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, pagrindinės nuostatos dėl monogamijos ir atsakomybės ją pažeidus.

Straipsnyje taip pat atskleidžiamos užsienio valstybių, pažangiai reglamentuojančių monogamiją, teisės aktų normų turinys ir formuluojami jų vertinimai.

Atlikus minėtus tyrimus prieita prie išvados, kad, nors Civiliniame kodekse monogamija nustatoma kaip viena iš pagrindinių santuokos sudarymo sąlygų, tačiau tiek įstatymų leidėjas, tiek teismai, taip pat ir komentatoriai ją interpretuoja nevienareikšmiškai, neatsižvelgdami į jos besąlygiškumą tiek taikant teisės normas, tiek jas nustatant, kai siekiama atkurti pažeistą monogamiją: nenustatyta atsakomybė už jos pažeidimą, skelbiamas sugyventinių institutas, neatsižvelgiama į monogamijos pažeidimo neigiamą poveikį asmens teisėms, reglamentuojamoms kituose teisės aktuose.

Šeimos neturtinių santykių teisinis reglamentavimas įgyvendinamas dviem kryptimis: siekiant išvengti tam tikrų poelgių (draudimai) ir skatinant tam tikrus aktyvius veiksmus (leidimai). Pirmuoju atveju panaudojami draudimai, kuriuos taikant siekiama daryti poveikį ypač svarbiems visuomeniniams santykiams.

Santuokos draudimai ir leidimai priskiriami prie istorinių ypač ankstyvų lyčių santykių visuomeninio reguliavimo būdų, atsiradusių ikiklasinėje visuomenėje susikūrus valstybei su santuoka ir šeima.

¹ Sąvoka *poligamija* kilusi iš graikų kalbos: *poli gami* – „daug susituokęs“. Ji apima dvi formas – *poliandrija* – daugvyrstę, kai moteris tuokiasi su keliais vyrais (pasitaiko tokiuose pasaulio regionuose kaip Indija, Tibetas), ir *poliginija* – daugpatystę, kuri būdinga islamą išpažįstančioms šalims. [1]

Šeimos teisėje draudimai pagal jų formą klasifikuojami į tiesioginius ir netiesioginius, savarakiškus ir susijusius su pareigomis. Kaip tiesioginis draudimas suprantamas atvirai išreikštas draudimas, t. y. teisės normoje aiškiai žodžiu „draudžiama“ išreikšta įstatymų leidėjo valia. Tiesioginiams besąlyginiams, vykdomiems bet kokiomis sąlygomis draudimams priskiriamas draudimas sudaryti kitą santuoką asmeniui, kuris šeimos teisės normų nustatyta tvarka yra nenutraukęs esamos santuokos arba, G. Šeršėnevičiaus nuomone, sudaryti santuoką gali tik viengungis, našlys arba išsituokęs asmuo [2, p. 413]. Taigi šiuo draudimu yra saugomas ir ginamas vienas iš pagrindinių šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų – monogamija. Jis negali būti pažeistas esant bet kokioms sąlygoms, nes monogamijos principas užtikrina šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, asmeninių ir turtinių šeimos interesų apsaugą, ją išreiškianti ne tik santuokinių ir šeimos santykių pažanga, bet ji yra ir tam tikra socialinės higienos priemonė, siekiant apsaugoti sutuoktinių ir jų palikuonių sveikatą, skatinti gerąsias žmogaus savybes, pavyzdžiui, atsakomybę, savitarpio supratimą ir pagalbą [3, p. 40]. Bet kokia galimybė sudaryti santuoką, esant šeimos teisės normų nustatyta tvarka nenutrauktai ar nepasibaigusiai santuokai, pažeistų Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatą, pagal kurią pripažįstama tik registruota santuoka, ir monogamijos principą, joje išreikštą formuluote: „Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“ [4, 38 str.].

Visos teisės sistemos, galiojusios Lietuvoje prieš 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojant Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui Rusijos imperijos civilinių įstatymų X t. 1 d. [5], 1836 m. Santuokos įstatymas [6], Vokietijos imperijos civilinis kodeksas [7], RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas [8], Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodeksas [9] nustatė monogamiją, kurią pažeidus santuoka buvo pripažįstama neteisėta ir netikra (naikintina, niekine bei negaliojančia), sutuoktiniai buvo ištuokiami, panaikinamos visos sutuoktinių teisės, išskyrus išimtis dėl kalto sutuoktinio, nustatomas santykis su teisėtos santuokos sutuoktiniu ir teisė sudaryti naują santuoką, tokioje santuokoje įgytam turtui taikoma bendrosios dalinės nuosavybės teisė.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, įsigaliojęs 2001 m. liepos 1 d. [10], taip pat draudžia pažeisti monogamijos principą, nustatydamas, kad asmuo, sudaręs santuoką ir jos įstatymų nustatyta tvarka nenutraukęs, negali sudaryti kitos santuokos. Toks šio draudimo formulavimas 3.16 str. yra nepakankamai tikslus, nes sąvoka „įstatymų nustatyta tvarka“ nesuteikia tikslios informacijos, kokių įstatymų ta tvarka yra nustatyta. Manytume, kad ši sąvoka keistina tikslesne, atitinkančia įstatymų kūrimo techniką, t. y. turi būti informatyvi ir tiksliai suprantama ne tik ją taikančiųjų, bet ir asmenų, kuriems ji yra taikoma. Civilinio kodekso 3.16 str. sąvoka „įstatymų nustatyta tvarka“ keistina formuluote „Civilinio kodekso 3.49 – 3.65 str. nustatytais pagrindais ir tvarka“: pasibaigus santuokai dėl vieno iš sutuoktinių mirties, ją nutraukus abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės, taip pat pripažinus negaliojančia. Teisės literatūroje reiškiami nuomonė, kad santuoka turėtų būti laikoma negaliojančia ir tuo atveju, jei asmens, esančio santuokoje ir sudariusio antrąją santuoką, pirmosios santuokos sutuoktinis mirė [11, p. 40]. Latvijos Respublikos šeimos teisės normos nustato, kad antroji santuoka negali būti pripažinta negaliojančia, jei pirmoji santuoka iki teismo sprendimo baigėsi sutuoktinio mirtimi [12, 64 str.].

Pripažinti santuoką negaliojančia nuo jos sudarymo momento gali tik teismas pagal sutuoktinio, nežinojusio apie kliūtį santuokai sudaryti, prokuroro arba bet kurio kito asmens, kurio teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti, ieškinį.

Civiliniame kodekse taip pat nustatytos aplinkybės, naikinančios santuokos negaliojimą: 3.41 str. 1 d. reglamentuoja, kad teismas gali netenkinti reikalavimo pripažinti santuoką negaliojančia, jeigu bylos nagrinėjimo metu išnyko aplinkybės, pagal šį kodeksą buvusios kliūtimi sudaryti santuoką. Mūsų nuomone, 3.41 str. 1 d. formuluotė „pagal šį kodeksą buvusios kliūtimi sudaryti santuoką“ apima 3.12–3.17 str. nustatytas santuokos sudarymo sąlygas, iš jų – ir monogamiją. Atsižvelgiant į tai ne tik neinformatyvi, bet ir nepakankamai tiksliai formuluotė keistina į tikslesnę: būtina nurodyti kodekso straipsnius, reglamentuojančius santuokos sudarymo kliūtis.

Kodeksas taip pat sureguliuo santuokos, pripažintos negaliojančia dėl monogamijos pažeidimo, padarinius, atsižvelgdamas į sutuoktinių sąžiningumą sudarant santuoką: abu sutuoktiniai sąžiningi – galioja santuokos pasekmės, išskyrus paveldėjimą, vienas sutuoktinis sąžiningas – jam pripažįstamos sutuoktinio teisės, abu sutuoktiniai nesąžiningi – netenkama sutuoktinių teisių ir pareigų, įgyjama teisė atsiimti savo turtą, taip pat ir padovanotą kitam sutuoktiniui (3. 46 str.).

Įvertinus pateiktas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatas dėl monogamijos, būtų galima prieiti prie išvados, kad kodeksas taip pat nustato monogamiją kaip pagrindinę santuokos sudarymo sąlygą, vieną iš elementarių civilizuotai visuomenei reikalavimų, atitinkančių moralines nuostatas, būtinas šeimos funkcionavimui, tačiau tai būtų klaidinga išvada.

Įstatymų leidėjas, neatsižvelgdamas į monogamijos besąlygiškumą sudarant santuoką, nepakankamai tiksliai nustato normas dėl santuokos, sudarytos pažeidžiant monogamijos principą panaikinimo: nesuteikia teisės sutuoktiniui, žinojusiam apie tokią kliūtį santuokai sudaryti, pareikšti ieškinį (3.38 str. 1 d.), neleidžia perduoti teisės pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia paveldėjimo ar kitokiu būdu (3.44 str. 1 d.), atima teisę prokurorui pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, kai miršta vienas sutuoktinis (3. 44 str. 2 d.), leidžia teismui netenkinti reikalavimo pripažinti santuoką negaliojančia (3. 41 str. 1 d.).

Monogamijos eliminavimo elementų turi kodekso normos, nustatančios sugyventinių bendrą gyvenimą, bet nenustatančios sugyventinių bendro gyvenimo teisių ir pareigų, jo padarinių, jų vaikų teisinės padėties bei sąvokos „tikslas sukurti šeiminius santykius“ įgyvendinimo prielaidų, nedraudžiančios sugyventiniams registruoti santuokos su kitais asmenimis. Todėl sugyventinių instituto įvedimas vertintinas kaip įstatymų leidėjo esminis suklydimas, įtvirtinantis bigamiją. Bandytas suteikti sugyventiniams neregistruotos santuokos statusą destabilizuoja šeimą, sudaro pagrindus atsirasti neigiamiems reiškiniams: valstybėje didėja sugyventinių skaičius, jų vaikai pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą prilyginti nesantuokiniams vaikams, tad fiksuojamas padidėjęs nesantuokinių vaikų skaičius, o ištuokų rodiklis beveik susilyginęs su ištuokų skaičiumi.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare [13] taip pat netiksliai aiškinama Civilinio kodekso 3.229 str., teigiant, kad draudžiama pažeisti monogamijos principą taip pat asmenims, įregistravusiems partnerystę, nors iki šiol joks įstatymas dėl partnerystės (sugyventinių) registravimo nėra priimtas ir abejojama dėl partnerystės (sugyventinių) instituto, prieštaraujancio Lietuvos Respublikos Konstitucijai, tikslingumo [14].

Asmenys, norintys sudaryti bažnytinę santuoką, taip pat privalo laikytis monogamijos reikalavimo, įtvirtinto tiek Civiliniame kodekse, tiek ir Kanonų teisės kodekse [15]. 1085 kanonas nustato, kad asmuo, kurį siejo ankstesnės santuokos ryšiai, net jei ji nebuvo panaudota, negaliojančiai veikia santuoką. Net jei ankstesnė santuoka yra negaliojanti ar panaikinta dėl tam tikros priežasties, tai nesudaro galimybės sudaryti kitą santuoką, t. y. ankstesnės santuokos anuliavimas turi būti juridiskai ir aiškiai įformintas. Bažnytinės teisės požiūris į monogamiją yra daug griežtesnis nei civilinės teisės. Civilinė teisė numato ištuoką kaip vieną iš galimybių sudaryti kitą santuoką, o bažnytinė teisė numato dispensavimą nuo santuokinio ryšio kliūtis tik kaip ypatingą išimtį. Kanonų teisės kodekse nustatyta, kad, jei pakrikštytųjų asmenų santuoka buvo visiškai panaudota, negali būti jokio žemiško autoriteto nutraukta, panaikinta. Remiantis dieviška teise, tokią santuoką gali suardyti tik vieno iš sutuoktinių mirtis (1141 kan.). Todėl asmenys, civiline tvarka nutraukę santuoką, kuri buvo ne tik civilinė, bet ir bažnytinė, nors ir gali antrą kartą sudaryti santuoką civiline tvarka, nepažeisdami monogamijos principo, registruoti bažnytinę santuoką galės tik itin retais atvejais. Priešingu atveju kita santuoka bažnyčioje nebus registruojama, nes tokiu atveju būtų pažeistas monogamijos principas pagal bažnyčios teisę.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo [16] 21 straipsnis nustato, jog nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo iki Civilinio kodekso įsigaliojimo bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų registravimo duomenis religinės bendruomenės ir bendrijos perduoda civilinės metrikacijos įstaigoms Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir religinių organizacijų susitarimo nustatyta tvarka. Dabartiniu metu tokio susitarimo nėra, todėl ir tokių duomenų Civilinės metrikacijos įstaigos neturi. Būsimieji sutuoktiniai, ketinantys sudaryti santuoką civiline tvarka, privalo pateikti pašymą įregistruoti santuoką, kuriame turi patvirtinti, kad yra įvykdytos visos Civilinio kodekso 3.12–17 str. numatytos santuokos sudarymo sąlygos, taip pat kelintą kartą kiekvienas iš jų tuokiasi ir kiek turi vaikų [10, 3.299 str.]. Toks prašymas buvo papildytas nauja grafa apie bažnytinės santuokos sudarymą, tai yra norintys susituokti asmenys turi nurodyti, ar nėra sudarę bažnytinės santuokos. Be to, civilinės metrikacijos įstaigos pareigūnai, prieš įregistruodami santuoką, privalo patikrinti, ar yra įvykdytos 3.12– 3.17 str. nustatytos santuokos sudarymo sąlygos (CK 3.20 str.), iš kurių viena numato draudimą pažeisti monogamijos principą. Civilinės metrikacijos įstaigos pareigūnai neturi duomenų apie po 1992 m. sudarytas bažnytines santuokas ir pasikliaujama tik norinčių susituokti sąžiningumu. Nors Civilinės būklės aktų registravimo laikinosios taisyklės [17] numatė, kad po 1992 m. lapkričio 2 d. sudarytos santuokos civilinės metrikacijos įstaigoje apskaitomos, kai to pageidauja susituokusieji (Taisyklių 58 p.), prieš įsigaliojant Civiliniam kodeksui 2001 m. liepos 1 d. nei įstatymai, nei kiti teisės aktai nenustatė privalomos bažnytine tvarka sudarytos santuokos apskaitos civilinės metrikacijos įstaigoje, nors tokios santuokos yra galiojančios ir pripažintos valstybės [18]. Prašyme dėl santuokos sudarymo norintys susituokti asmenys yra įspėjami už klaidingų duomenų pateikimą, o juos klaidingai pateikusiems grasinama atsakomybe, tačiau kokia

teisės norma remiantis tai galėtų būti daroma, nenustatyta. Civiliniame kodekse nėra nustatyta atsakomybė už monogamijos pažeidimą. Atsakomybė už kliūčių santuokai sudaryti nuslėpimą minima tik Civilinės metrikacijos taisyklių [19] 40 punkte, tačiau jame nėra konkrečiai nustatyta, kokia tai yra atsakomybė: civilinė, administracinė ar baudžiamoji. Nei Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse [20], nei Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse [21] nėra nustatyta atsakomybė už kliūčių santuokai sudaryti nuslėpimą. Todėl ši teisės spraga užpildytina, nustatant administracinę nuobaudą asmenims, nuslėpusiems kliūtis santuokai sudaryti, pavyzdžiui kaip tai buvo numatyta 1996 m. pateiktame Santuokos ir šeimos kodekso projekto 25 straipsnyje [22, p. 40].

Pažymėtina, kad monogamijos principo pažeidimas taip pat sukelia pasekmes tarpšakiniu aspektu, pavyzdžiui, sprendžiant paveldėjimo, našlių pensijos gavimo klausimus, nes pagal Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo [23] 33, 34 straipsnius teisę gauti valstybinę socialinio draudimo našlių pensiją turi mirusiojo sutuoktinis. Taikant šią nuostatą praktikoje kartais paaiškėja, kad vienas iš sutuoktinių buvo pažeidęs monogamijos principą ir sudarė antrąją santuoką nenutraukęs pirmosios. Po tokio asmens (J. J.) mirties našlės pensija 6 metus buvo mokama sutuoktinei (S. J.) iš antrosios santuokos, o po šešerių metų našlės pensijai gauti kreipėsi jo sutuoktinė (J. J.) iš pirmosios santuokos. Šilutės rajono skyriaus Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba priėmė sprendimą našlės pensijos mokėjimą nutraukti ir išieškoti permoką iš S. J. už visus šešerius metus [24].

Apibendrinus Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, nustatančias monogamiją, galime prieiti išvadą, kad įstatymų leidėjas nepakankamai tiksliai interpretuoja monogamiją kaip santuokos sudarymo besąlyginį draudimą ją pažeisti, įvesdamas jai sąlygas: neleidžia perduoti teisės pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia paveldėjimo ar kitokiu būdu (3.44 str. 1 d.), atima teisę prokurorui pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, kai miršta vienas sutuoktinis (3.44 str. 2 d.), neleidžia pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia sutuoktiniui, žinojusiai apie tokią kliūtį santuokai sudaryti (3.38 str.), leidžia teismui netenkinti reikalavimo pripažinti santuoką negaliojančia (3.41 str. 1 d.) Be to, įvesdamas sugyventinių institutą sudaro prielaidas bigamijai, nenustato atsakomybės už monogamijos pažeidimą, nors tokia atsakomybė minima Civilinės metrikacijos taisyklėse. Atsakomybės už monogamijos pažeidimą nekonkretizavimas jokioje teisės normoje vertintinas tik kaip monogamijos užtikrinimo deklaracija. Todėl teisės normos, nustatančios sąlygas monogamijai ir apribojančios teisę pripažinti santuoką negaliojančia ją pažeidus, yra naikintinos, formuluojant normas be išlygų nustatančias monogamijos besąlygiškumą ir aiškiai ją atskiriančias nuo kitų santuokos sudarymo sąlygų.

Lietuvos teismuose nagrinėtos bylos dažniausiai buvo susijusios su monogamijos pažeidimo pasekmėmis ir išnagrinėtos prieš įsigaliojant Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, taikant tada galiojusio Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso normas. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiajame Teisme buvo išnagrinėta byla, kurioje ieškovas Z. Butkevičius prašė pripažinti santuoką su atsakove N. Butkevič negaliojančia, nes atsakovė nustatyta tvarka nebuvo nutraukusi savo ankstesnės santuokos, t. y. teismo sprendimo nutraukti santuoką nebuvo įregistravusi civilinės metrikacijos skyriuje. Šią aplinkybę ieškovas nurodė kaip pagrindinę pripažinti santuoką negaliojančia. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis Kodekso 42 str., nustatančiu, kad teismui suteikiama teisė, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, nepripažinti santuokos negaliojančia tuo atveju, jei bylos dėl santuokos pripažinimo negaliojančia metu yra išnykusios aplinkybės, kurios buvo santuokos sudarymo kliūtis, paliko galioti Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo sprendimą ir Vilniaus apygardos teismo nutartį, nepatenkinusių ieškovo ieškinio, nes bylos nagrinėjimo metu buvo pašalintos aplinkybės, galėjusios būti pagrindu pripažinti santuoką negaliojančia [25, p. 843–845].

Monogamija, kaip santuokos sudarymo sąlyga, dažniausiai įtvirtinama valstybių civiliniuose, šeimos kodeksuose, atskiruose įstatymuose. Pavyzdžiui, Vokietijoje monogamija, kaip santuokos sudarymo sąlyga, įtvirtinta CK 1306 str., kuriame nustatyta, kad negali būti sudaryta santuoka, kai tarp vieno asmens, kuris nori sudaryti santuoką su kitu asmeniu, ir trečiojo asmens egzistuoja santuoka [26, str. 1306]. Italijos civilinis kodeksas nustato, kad nė vienas asmuo, susaistytas ankstesnės santuokos ryšiais, negali sudaryti santuokos [27, str. 85, 124]. Monogamijos principas įtvirtintas ir konstituciniu lygmeniu, pavyzdžiui, Tadžikistano Respublikos konstitucijoje draudžiama poligamija [28, p. 63]. Rusijos Federacijoje monogamijos principas išreiškiamas draudimo forma, t. y. neleidžiama sudaryti santuokos asmenims, iš kurių bent vienas yra registruotoje santuokoje, ir kuri suprantama kaip įstatymų tvarka nepasibaigusi ankstesnė santuoka. Faktiniai (neįregistruoti) santuokiniai santykiai nėra kliūtis santuokos registracijai [29, p. 95].

Daugelis užsienio valstybių monogamijos principą taip pat laiko vienu iš elementariausių civilizuotos visuomenės reikalavimų, būtina sąlyga, siekiant suskurti šeimą, atitinkančią visuomenės pri-

pažįstamas moralines vertybes, kurios būtinos jos pažangai, todėl monogamijos pažeidėjams nustato net baudžiamąją atsakomybę už jos pažeidimą [30, p. 102; 31, p. 14,15].

Išvados

1. Monogamija – viena iš vyraujančių santuokos ir šeimos formų, vienintelė galima ir būtina civilizuotos visuomenės sąlyga, užtikrinanti šeimos pastovumą bei efektyvų jos funkcionavimą, buvo reglamentuota visose teisės sistemose, galiojusiose Lietuvoje prieš įsigaliojant 2001 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui: Rusijos imperijos civilinių įstatymų X t. 1 d., 1836 m. Santuokos įstatyme, Vokietijos imperijos civiliniame kodekse, RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodekse bei Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekse. Šie teisės aktai numatė pasekmes už monogamijos pažeidimą: santuoka buvo pripažįstama neteisėta ir netikra (naikintina, niekine bei negaliojančia), sutuoktiniai buvo ištuokiami, panaikinamos visos sutuoktinių teisės, su išimtimis dėl kalto sutuoktinio, nustatomas santykis su teisėtos santuokos sutuoktiniu ir teisė sudaryti naują santuoką, tokioje santuokoje įgytam turtui taikoma bendrosios dalinės nuosavybės teisė.

2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, įsigaliojęs 2001 m. liepos 1 d., taip pat draudžia pažeisti monogamijos principą, nustatydamas, kad asmuo, sudaręs santuoką ir jos įstatymų nustatyta tvarka nenutraukęs, negali sudaryti kitos santuokos. Toks šio draudimo formulavimas 3.16 str. yra nepakankamai tikslus, todėl jame vartojama sąvoka „įstatymų nustatyta tvarka“ keistina formuluote „Civilinio kodekso 3.49 str.–3.65 str. nustatytais pagrindais ir tvarka“: pasibaigus santuokai dėl vieno iš sutuoktinių mirties, ją nutraukus abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės, taip pat pripažinus negaliojančia.

3. Apibendrinę Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, nustatančias monogamiją, galime prieiti išvada, kad įstatymų leidėjas nepakankamai tiksliai interpretuoja monogamiją kaip santuokos sudarymo besąlyginį draudimą ją pažeisti, įvesdamas jai sąlygas: neleidžia perduoti teisės pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia paveldėjimo ar kitokiu būdu (3.44 str. 1 d.), atima teisę prokurorui pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, kai miršta vienas sutuoktinis (3.44 str. 2 d.), neleidžia pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia sutuoktiniui, žinojusiam apie tokią kliūtį santuokai sudaryti (3.38 str.), leidžia teismui netenkinti reikalavimo pripažinti santuoką negaliojančia (3.41 str. 1 d.). Be to, įvesdamas sugyventinių institutą sudaro prielaidas bigamijai.

4. Asmenys, norintys sudaryti bažnytinę santuoką, taip pat privalo laikytis monogamijos reikalavimo, įtvirtinto tiek Civiliniame kodekse, tiek ir Kanonų teisės kodekse. Bažnytinės teisės požiūris į monogamiją yra daug griežtesnis nei civilinės teisės: asmenys, civiline tvarka nutraukę santuoką, kuri buvo ne tik civilinė, bet ir bažnytinė, nors ir gali antrą kartą sudaryti santuoką civiline tvarka, nepažeisdami monogamijos principo, registruoti bažnytinę santuoką galės tik itin retais atvejais. Priešingu atveju kita santuoka bažnyčioje nebus registruojama, nes tokiu atveju būtų pažeistas monogamijos principas pagal bažnyčios teisę.

5. Įstatymų leidėjas nenustato atsakomybės už monogamijos pažeidimą, nors tokia atsakomybė minima Civilinės metrikacijos taisyklėse. Atsakomybės už monogamijos pažeidimą nekonkretizavimas jokiame teisės normoje vertintinas tik kaip monogamijos užtikrinimo deklaracija. Todėl ši teisės spraga užpildytina, nustatant administracinę nuobaudą asmenims, nuslėpusiems kliūtis santuokai sudaryti.

6. Monogamijos principo pažeidimas taip pat sukelia pasekmes tarpšakiniu aspektu, pavyzdžiui, sprendžiant paveldėjimo, našlių pensijos gavimo klausimus, todėl teisės normos, nustatančios sąlygas monogamijai ir apribojančios teisę pripažinti santuoką negaliojančia ją pažeidus, yra naikintinos, formuluojant normas be išlygų nustatančias monogamijos besąlygiškumą ir aiškiai ją atskiriančias nuo kitų santuokos sudarymo sąlygų.

7. Monogamija, kaip santuokos sudarymo sąlyga, dažniausiai įtvirtinama valstybių civiliniuose (Vokietija, Italija), šeimos (Rusija) kodeksuose, atskiruose įstatymuose, taip pat ir konstituciniu lygmeniu (Tadžikistano Respublika). Daugelis užsienio valstybių monogamijos principą laiko vienu iš elementariausių civilizuotos visuomenės reikalavimų, būtina sąlyga, siekiant sukurti šeimą, atitinkančią visuomenės pripažįstamas moralines vertybes, kurios būtinos jos pažangai, todėl monogamijos pažeidėjams nustato net baudžiamąją atsakomybę už jos pažeidimą (Anglija).

LITERATŪRA

1. **Wikipedia**. The free Encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/monogamy> (prisijungta 2004 m. lapkričio 26 d.).
2. **Шершеневич Г. Ф.** Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) М. 6 1995.
3. **Jačkonienė J.** Santuoka: sąvoka ir jos sudarymo sąlygos // *Justitia*. 1999. Nr. 5–6.
4. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
5. **Šalkauskis K.** Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. – Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933.
6. **Гражданские законы губернии царства Польского**. – Варшава, 1905.
7. **Vokiečių** imperijos civilinis kodeksas. – Kaunas, 1927.
8. **RTFSR** santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas. – Vilnius, 1954.
9. **Lietuvos TSR** santuokos ir šeimos kodeksas. – Vilnius: Mintis, 1981.
10. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas // *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 74.
11. **Herring J.** *Family Law*. – Exeter College Oxford University, 2001.
12. **Нормативные акты** Латвийской Республики. Гражданский закон Ч. 1. Семейное право. – Рига, 1994.
13. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. III knyga. Šeimos teisė. – Vilnius: Justitia, 2002.
14. **Lietuvos Respublikos** Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2004 m. spalio 1 d. sprendimas dėl partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos) įstatymo projekto (IXP–3272). www.lrs.lt (prisijungta 2005 m. sausio 10 d.).
15. **Code of Canon Law**. http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_P3V.HTM (prisijungta 2005 01 10).
16. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 74–2262.
17. **Civilinės** būklės aktų registravimo laikinosios taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. kovo 26 d. įsakymu Nr. 65 // *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 29.
18. **Vilniaus** m. 3-ojo apylinkės teismo 2002 m. gegužės 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2–1871–10/02.
19. **Civilinės metrikacijos** taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. birželio 29 d. įsakymu Nr. 129 // *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 60–2156.
20. **Lietuvos Respublikos** administracinių teisės pažeidimų kodeksas // *Valstybės žinios*. 1985. Nr. 1–1.
21. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2003.
22. **Lipeika K.** Santuokos ir šeimos kodekso projektas: naujovės ir principinės nuostatos // *Teisės problemos*. 1996. Nr. 1.
23. **Valstybinių** socialinio draudimo pensijų įstatymas // *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 59–1153.
24. **Valstybinio** socialinio draudimo fondo valdybos archyvinė medžiaga.
25. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys. Lietuvos teismų praktika. Civilinė teisė ir civilinis procesas. 1991–2000.
26. **Zivilrecht**. Wirtschaftsrecht. Baden–Baden: Neneos Verlagsgesellschaft, 1999, 1306 str.
27. **The Italian** Civil Code and Complementary Legislation. Table of Contents, foreword introduction. New revised and updated edition by Maris Beltramo. Oceana Publication, INC Dobbs Ferry. – N. Y., 1993.
28. **Новые конституции** стран СНГ и стран Балтии. – Конституции Азербайджанской Республики / Под. ред. Н. А. Михалевой. – Москва, 1997.
29. **Пчелинцева Л. М.** Семейное право России. – Москва: Норма, 2001.
30. **Family Law in Europe**/edited by C. Hamilton, A. Perry. Butterworths, 2002.
31. **Standley K.** *Family Law*. – Macmillan, 1993.

Interpretation Peculiarities of Family Law Rules Determining Monogamy and their Violation Consequences

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė
Mykolas Romeris University

Keywords: marriage, monogamy, responsibility, family, consequences.

SUMMARY

In society development marriage relations did not restrain to one man and woman couple: there also existed families of one man with a few women (polygyny) and one woman with a few men (polyandrous). In other words, there are still very few societies where a man can have a number of wives or vice versa. With the intensity of society civilization processes, involving more spheres of society movement, marriage relations and

fundamentals of family creation have changed immensely. Monogamy has become dominant as marriage and family form, the only possible and obligatory condition of progressive society, ensuring family stability and its effective functioning.

This article analyzes Civil Code norms determining monogamy as a material condition for marriage contraction and the main principle of the legal regulation of family relationships. The analysis of Civil Code norms and court practice allows to draw several conclusions and introduce suggestions how to solve and eliminate gaps in the law system as they interfere with the effective realization of legal norms.

In generalization, the fundamental provisions of legal norms regulating monogamy and responsibility of its violation valid until the establishment of Civil Code are presented.

Moreover, the article discloses the content of legal norms forwardly regulating monogamy in foreign countries and formulates their evaluation.

Accomplishing the above – mentioned researches it could be made a conclusion that although Civil Code determines monogamy as one of the basic conditions in marriage contraction, legislators, court and expositors interpret it differently, irrespective of its absoluteness neither while applying legal norms, neither while striving to reestablish its violations. Yet there is no defined responsibility for monogamy violation, cohabitant institution is declared, and there still exists indifference to monogamy violation negative influence to human rights.

